

UWOLNIJ UMYSŁ

ROZWAŻANIA NA TEMAT
JĘZYKA, LITERATURY
I KULTURY

pod redakcją
Aleksandry Janowskiej
Marii Migodzińskiej

**UWOLNIJ
UMYSŁ**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

UWOLNIJ UMYSŁ

ROZWAŻANIA NA TEMAT
JĘZYKA, LITERATURY
I KULTURY

pod redakcją
Aleksandry Janowskiej
Marii Migodzińskiej

Aleksandra Janowska, Maria Migodzińska – Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny
Instytut Filologii Germańskiej, Zakład Językoznawstwa Niemieckiego
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

RECENZENTKI

Kamilla Najdek, Joanna Pędzisz

REDAKTOR INICJUJĄCY

Urszula Dzieciatkowska

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Anna Minkina

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Wojciech Grzegorzcyk

PROJEKT OKŁADKI

Tomasz Kochelski

Ilustracja wykorzystana na okładce: <https://www.freepik.com/asrulaqroni>

© Copyright by Authors, Łódź 2022

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2022

Publikacja opiniowana w trybie podwójnie ślepych recenzji

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.10412.21.0.K

Ark. wyd. 12,2; ark. druk. 13,625

ISBN 978-83-8220-732-3

e-ISBN 978-83-8220-733-0

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-237 Łódź, ul. Matejki 34A

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 635 55 77

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Uwolnij literaturę	
Uwolnij poezję, czyli jak gotycki metal pomaga w zrozumieniu klasyków (Andrzej Kowalczyk).....	13
Nie-miejsce umiejscowione. Rozważania wokół dramatów <i>Rechnitz (Aniol Zagłady)</i> Elfriede Jelinek i <i>Nasza klasa</i> Tadeusza Słobodzianka (Weronika Żyła)	23
Stereotypizacja i generalizacja Żydów i jej wpływ na relacje polsko-żydow- skie. <i>O Naszej klasie</i> Tadeusza Słobodzianka i <i>Żydzie</i> Artura Pałygi (Katarzyna Prędka).....	33
Psychologia głębi w opowiadaniu Olgi Tokarczuk <i>Skoczek</i> ze zbioru <i>Gra na wielu bębenkach</i> (Marta Walczak)	41
Adam Mickiewicz jako tłumacz tekstów niemieckojęzycznych na język polski (Karolina Siwek).....	55
Uwolnij język	
<i>Sęp zasepił się strasznie, osowiła sowa...</i> O trudnościach w przekładzie wiersza <i>Figielek</i> Juliana Tuwima (Maria Migodzińska).....	67
Aspekt czasownika jako kategoria gramatyczna w polskich i niemiecko- języcznych wydaniach powieści Marka Hłaski <i>Piękni dwudziestoletni</i> (Michał Niewada)	79
Interdisziplinarität und Kulturaspekte in der Übersetzung juristischer Tex- te (Joanna Kozłowska).....	89
Wpływ zapożyczeń niemieckich na gwarę Górnego Śląska, ze szczególnym uwzględnieniem słownictwa kulinarnego (Magdalena Tomecka).....	103

Potrzeby, preferencje i oczekiwania edukacyjne młodych dorosłych przygotowujących się do egzaminu maturalnego z języka angielskiego (Emilia Palankiewicz-Mitrut)	111
--	-----

Uwolnij kulturę

Powojenny styl obywateli PRL i NRD (Justyna Zawadzka).....	121
„Dyplomacja diaspor” – zaangażowanie diaspor w budowanie reputacji państwa na arenie międzynarodowej na przykładzie Turcji (Łukasz Sławomir Fraszka).....	131
Znaczenie logowizualności dla odbiorcy. Logowizualność w transmisjach wydarzeń sportowych (Kacper Krzeczewski)	147
Medialaby. Nowe laboratoria humanistyki cyfrowej w Polsce (Daniel Sołtysiak)	171

Uwolnij idee – koncepcje prac doktorskich

Życie po życiu. Reprezentacje Żydów (Ocalałych i kolejnych pokoleń) we współczesnym kinie niemieckim i austriackim – zarys pracy doktorskiej (Olga Wesołowska).....	183
Estetyka brzydoty w liryce Gottfrieda Benn’a – zarys pracy doktorskiej (Aleksandra Janowska).....	193
Hipertekst jako rzeczywistość. Komunikacja i język w polskich i niemieckich mikronacjach – zarys pracy doktorskiej (Zbigniew Bierzyński).....	199
Kreative Übersetzungspraktiken im transmedialen Raum – Herausforderungen in der Übersetzung medienübergreifender Projekte (Balbina Rajchelt).....	209

WSTĘP

„Wolny umysł” to pojęcie szczególnie bliskie naukowcom, których badania poświęcone są naukom oraz dziedzinom humanistycznym, takim jak: filozofia, filologia, historia, językoznawstwo, kulturoznawstwo czy literaturoznawstwo. Badania nowych obszarów oraz zagadnień przyczyniają się do postępu nauki, bez którego rozkwit cywilizacji oraz rozwój społeczeństw nie byłyby możliwe. Hasło „Uwolnij umysł!”, jako tytuł i tym samym myśl przewodnia monografii ma za zadanie pokazać, że każdy temat, którym się zajmujemy, jest ważny i że znajduje grupę odbiorców zainteresowanych zgłębianiem go oraz formułowaniem nowych tez.

Podczas organizowanej przez Koło Naukowe Germanistów „Mehr Licht!” konferencji naukowej pt. *Uwolnij umysł*, a także w trakcie tworzenia prezentowanego tomu nie próbowaliśmy narzucać konkretnych obszarów tematycznych – chcieliśmy wszystkim humanistom, a w szczególności germanistom zajmującym się problemami z dziedziny literaturoznawstwa, językoznawstwa, kulturoznawstwa, glottodydaktyki oraz translatoryki, dać możliwość zaprezentowania stanu własnych badań w gronie innych studentów czy też młodych naukowców. Nie zawężaliśmy tematyki wygłaszanych referatów, chcieliśmy, aby każdy autor miał możliwość przedstawienia problemu, który z jego perspektywy jest ciekawy i istotny oraz może przyczynić się do dalszego rozwoju nauki. A co za tym idzie do szerokiego, wnikliwego spojrzenia na otaczającą rzeczywistość.

Hasło „Uwolnij umysł!” nawiązuje do misji Uniwersytetu Łódzkiego oraz reprezentowanych przez niego wartości, którymi są: wspólnota, otwartość, niezależność i innowacyjność. Genezy tej inspiracji należy szukać w postawie pierwszego rektora Uniwersytetu Łódzkiego – Profesora Tadeusza Kotarbińskiego, utożsamianego z „człowiekiem dobrej roboty”. Wszelkie jego działania mające na celu rozwój uczelni przejawiały się w nietuzinkowych i odważnych rozwiązaniach, ich misją było gwarantowanie wolności nauki i badań. Dużą rolę odgrywało również nastawienie na przyszłość, czyli wprowadzanie zmian, które posłużą następnym pokoleniom. Dlatego też Uniwersytet Łódzki w zdecydowany sposób wdraża innowacyjne rozwiązania, ze szczególnym uwzględnieniem tych dotyczących

organizacji i funkcjonowania Uczelni. Działania koncentrujące się na przyszłości wyróżniają Uniwersytet Łódzki wśród innych uczelni, a dzięki nim możliwe jest budowanie poczucia wspólnoty, często mimo istniejących różnic, które pozornie mogłyby dzielić. Działania Profesora Kotarbińskiego stały się drogowskazem dla kolejnych pokoleń związanych z naszą Uczelnią, zaś hasło „Uwolnij umysł!” w doskonały sposób podkreśla nadzwyczajny charakter Uniwersytetu Łódzkiego.

Niniejsza monografia została podzielona na cztery części. W pierwszej z nich znajdziemy rozdziały, których wspólnym mianownikiem są nawiązania do świata literatury. Książkę otwiera artykuł Andrzeja Kowalczyka, który analizuje inspiracje liryką klasycznych niemieckojęzycznych autorów w tekstach zespołu metalowego Leichenwetter. W dalszej kolejności natrafimy na dwa teksty o podobnej tematyce: Weronika Żyła, na przykładzie dramatów *Rechnitz (Anioł Zagłady)* Elfriede Jelinek oraz *Nasza klasa* Tadeusza Słobodzianka, opisuje Jedwabne oraz Rechnitz z perspektywy teorii dotyczącej *nie-miejsc pamięci*, zaś Katarzyna Prędką, nawiązując do wspomnianej już *Naszej Klasy*, a także do sztuki *Żyd* Artura Pałtygi, analizuje zjawisko stereotypizacji i generalizacji Żydów oraz związany z nim kształt relacji polsko-żydowskich. W kolejnym rozdziale Marta Walczak poszukuje odniesień do psychologii głębi Carla Gustava Junga w opowiadaniu *Skoczek* Olgi Tokarczuk. Część pierwszą monografii zamyka tekst Karoliny Siwek, której rozważania koncentrują się wokół postaci Adama Mickiewicza oraz jego działalności translatorskiej.

Autorzy kolejnych artykułów, przyjmując różne perspektywy badawcze, skupiają swoje przemyślenia wokół zjawisk językoznawczych, a także problemów glottodydaktycznych. Maria Migodzińska analizuje trudności translatorskie w przekładzie wiersza dla dzieci *Figielek* Juliana Tuwima, wychodząc od pojęcia nieprzetłumaczalności. Perspektywę translatorską przyjmują także autorzy kolejnych rozdziałów. Michał Niewada koncentruje się na kategorii aspektu czasownika jako potencjalnej trudności w przekładzie powieści *Piękni dwudziestoletni* Marka Hłaski, zaś Joanna Kozłowska podejmuje rozważania na temat interdyscyplinarności i aspektów kulturowych w tłumaczeniu tekstów z zakresu prawa. Na zjawisko zapożyczeń niemieckich w gwarze Górnego Śląska zwraca uwagę Magdalena Tomecka, która analizuje ten fenomen na przykładzie słownictwa kulinarnego. Nieco inne spojrzenie na język proponuje Emilia Palankiewicz-Mitrut w artykule poruszającym temat potrzeb i oczekiwań edukacyjnych młodych dorosłych przygotowujących się do egzaminu maturalnego z języka angielskiego w Polsce oraz Rumunii.

Kolejne cztery teksty dotyczą problematyki kulturo- i medioznawczej. Justyna Zawadzka opisuje w sposób szczegółowy podobieństwa i różnice w życiu obywateli PRL i NRD w okresie powojennym, skupiając się w głównej mierze na zmieniającym się tam sposobie postrzegania mody oraz stylu. Zjawisko wpływu

diaspory na budowanie pozytywnego wizerunku państwa na arenie międzynarodowej jest tematem tekstu Łukasza Fraszki. W dalszej kolejności Kacper Krzeczowski zapoznaje Czytelniczki i Czytelników ze zjawiskiem logowizualności w transmisjach wydarzeń sportowych, które obrazuje na przykładzie trzech dyscyplin: skoków narciarskich, piłki nożnej oraz żużla. Ostatnim rozdziałem w tej części jest tekst Daniela Soltysiaka, w którym autor podejmuje próbę zdefiniowania pojęcia medialabu, a także przedstawia swoje obserwacje dotyczące działalności laboratoriów cyfrowej humanistyki w Polsce.

W ostatniej części monografii, zatytułowanej „Uwolnij Idee”, zebrane zostały koncepcje prac doktorskich uczestników Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Łódzkiego oraz kandydatów ubiegających się o przyjęcie na studia trzeciego stopnia. Olga Wesołowska przedstawia swój pomysł na zbadanie reprezentacji Żydów we współczesnym kinie niemieckim i austriackim w ujęciu uwzględniającym badania postkolonialne oraz studia nad kulturą pamięci. Aleksandra Janowska prezentuje koncepcję zakładającą analizę liryki Gottfrieda Benn pod kątem zawartych w niej motywów brzydoty. Kolejne dwa teksty zawierają zarys prac z obszaru językoznawstwa. Zbigniew Bierzyński, poprzez analizę komunikacji i języka polskich oraz niemieckich mikronacji, pragnie ukazać hipertekst jako materię tworzącą rzeczywistość wirtualnych państw, zaś Balbina Rajchelt przedstawia pomysł zbadania kreatywnych praktyk translatorskich umożliwiających tłumaczenie projektów transmedialnych.

Liczymy na to, iż bogaty wachlarz tematyczny niniejszej monografii sprawi, że spotka się ona z zainteresowaniem szerokiego grona odbiorców, zaś zawarte w prezentowanym tomie rozdziały zachęcą młodych naukowców do uczestnictwa w kolejnych konferencjach organizowanych przez Koło Naukowe Germanistów „Mehr Licht!” oraz prezentowania wyników własnych badań. Wszystkim Czytelniczkom i Czytelnikom życzymy inspirującej, satysfakcjonującej lektury.

Łódź, czerwiec 2021

*Redaktorki
oraz członkinie i członkowie
Koła Naukowego Germanistów
„Mehr Licht!”*

UWOLNIJ LITERATURĘ

Andrzej Kowalczyk
Uniwersytet Łódzki

UWOLNIJ POEZJĘ, CZYLI JAK GOTYCKI METAL POMAGA W ZROZUMIENIU KLASYKÓW

Wprowadzenie

Z obszaru literatury pięknej najtrudniejsza dla odbiorcy wydawać się może liryka. Wynika to zarówno ze specyficznej formy, która mimo dominacji krótszych gatunków jest wymagająca dla czytelnika, jak i ze specyficznego języka, nieużywanego na co dzień. Na odbiór liryki wpływa również świadomość czytelnika dotycząca stosowanych przez autora konkretnych środków stylistycznych czy charakterystycznych cech gatunku. Celem niniejszych rozważań jest pokazanie sposobu na uczynienie klasycznej liryki bardziej przystępną dla współczesnego odbiorcy, w szkole czy poza nią. Środkiem temu służącym może być połączenie liryki z nietypowymi gatunkami muzycznymi, takimi jak gotycki metal bądź Neue Deutsche Härte. Syntezy takiej dokonuje na niemieckiej scenie muzycznej założony w 1996 roku w Iserlohn zespół Leichenwetter. Bierze on na warsztat poezję dawno zmarłych liryków, by przedstawić ją w odświeżonej wersji przy akompaniamencie instrumentów charakterystycznych dla metalu, jak również muzyki electro. W ramach niniejszego artykułu dokładniejszej analizie zostanie poddany sonet barokowego poety Andresa Gryphiusa pt. *Menschliches Elende*. Zastosowane zostaną przede wszystkim narzędzia analizy formalnej oraz analizy treści, w ramach której autor zwróci szczególną uwagę na warstwę rytmiczną wiersza oryginalnego oraz wersji proponowanej przez zespół Leichenwetter. Dodatkowo analizowany tekst zostanie umiejscowiony w kontekście historyczno-literackim.

Już od wielu lat widoczny jest utrudniony odbiór szeroko rozumianej poezji w procesie edukacyjnym, niezależnie od jego szczebla (Chrzastowska 1994: 97). System obowiązkowych lektur szkolnych często zniechęca do czytania

potencjalnych odbiorców literatury pięknej; a liryka zajmuje w nim miejsce drugorzędne. Trudno jej konkurować z prozą, bo ta jest na ogół prostsza w odbiorze i młodzież ma z nią do czynienia również poza lekcjami szkolnymi – obcując z literaturą rozrywkową. Dodatkowo czytanie autorów dawno już zmarłych wydawać się może mało atrakcyjne, ze względu na zachodzące zmiany społeczne i obyczajowe. Wiersz, który w niewielkiej ilości tekstu niesie dużo treści, wymaga nierzadko głębszej analizy i interpretacji niż utwór prozatorski, gdyż zastosowany w nim kod językowy jest mniej oczywisty. Odbiór liryki może zostać ułatwiony poprzez powrót do korzeni. Wywodzi się ona z muzyki czasów starożytnych i dawniej była śpiewana przy akompaniamencie instrumentalnym lub bez, co widać w najstarszych gatunkach lirycznych, takich jak hymn czy psalm. Z genezy tej wynika występowanie wielu cech i środków stylistycznych (wciąż obecnych we współcześnie uprawianych gatunkach), takich jak: rytm, rymy czy podział na strofy. Rozwój współczesnej poezji śpiewanej czy coraz to nowsze reinterpretacje psalmów w różnych stylach dowodzą, że połączenie wierszy z muzyką wciąż ma potencjał i odbiorców. Mnogość współczesnych gatunków muzycznych daje interpretatorom duże możliwości do zaprezentowania swojego spojrzenia na tekst.

Zespół Leichenwetter

Na płaszczyźnie poezji śpiewanej bardzo ciekawym zjawiskiem jest niemiecki zespół Leichenwetter, którego nazwę można by luźno tłumaczyć jako „trupia pogoda”. Reprezentuje on takie gatunki jak gotycki metal i NDH (Neue Deutsche Härte), i właśnie w takiej stylistyce prezentuje wykonania utworów dawno zmarłych niemieckich twórców. O swojej artystycznej misji opowiadają następująco na oficjalnej stronie internetowej¹: „Odkurzamy dzieła zmarłych niemieckich poetów, ubierając je w zgodne z duchem czasu szaty z mrocznego metalu, z uderzeniem klasyki i elektroniki”² (tłum. własne). Zespół został założony w 1996 w niemieckim Iserlohn, a jego wizerunek nawiązuje do motywów występujących w innych zespołach metalowych. Członkowie formacji podczas występów czy w sytuacjach oficjalnej komunikacji medialnej występują w różnorodnych

¹ <http://leichenwetter.com/index1.php> (dostęp: 17.01.2021).

² Niem. „Leichenwetter entstauben Werke verstorbener deutscher Dichter und kleiden sie in ein zeitgemäßes Gewand aus dunklem Metal mit klassischem und elektronischem Einschlag”, <http://leichenwetter.com/index1.php?auswahl=band&seite=main> (dostęp: 17.01.2021).

strojach, których immanentne cechy to: dominacja czerni, zastosowanie skóry, ćwieków czy masek. Wygląd taki ma sprawiać wrażenie mrocznego, a wręcz przerażającego, co jest mocno związane z tematyką opracowywanych przez nich utworów czy z kulturą muzyki metalowej jako taką. Członkowie zespołu występują również zawsze pod konkretnymi pseudonimami. W składzie w trakcie nagrywania albumu *Zeitmaschine*³ znajdowali się następujący muzycy: Numen – odpowiedzialny za wokale, Dawe – grający na gitarze elektrycznej, Professor – grający na perkusji oraz Rittmeister – wykonujący partie gitary basowej.

Muzyka metalowa i NDH

Metal jako odrębny gatunek wywodzi się z tradycji muzyki rockowej i podobnie jak ona również nie jest jednolity. Za prekursora uważany jest brytyjski zespół Black Sabbath, który przy użyciu narzędzi charakterystycznych dla rock'n'rolla wytworzył indywidualny, odrębny styl, przez członków zespołu klasyfikowany raczej jako heavy underground niż heavy metal. Najważniejszy w tym nurcie jest sam zespół, który tradycyjnie jest zarówno kompozytorem, jak i wykonawcą utworów. Instrumentalizacja metalowa nie odbiega zbyt mocno od rockowej, istnieje wyraźny podział na sekcję rytmiczną reprezentowaną przez perkusję, gitarę basową czy instrumenty klawiszowe oraz instrumenty solowe w postaci gitary elektrycznej. Ze względu na istnienie wielu podgatunków, których odrębne cechy bywają sprzeczne, trudno o precyzyjną definicję metalu jako jednolitego zjawiska muzycznego. W ogólnej charakterystyce możliwa do odnalezienia w większości podgatunków jest „ciężkość brzmienia”. Widoczna (czy raczej słyszalna) jest ona przede wszystkim w: agresywnych, szybkich rytmach, dynamicznym brzmieniu sekcji rytmicznej, wyraźnych solówkach gitarowych oraz mocnym wokalu. Wizerunek zespołów i prezentowane przez nie teksty są często inspirowane elementami nadprzyrodzonymi, tematyką satanistyczną, związaną z czarną magią, okultyzmem bądź ruchem *New Age*. Mocno widoczne jest to szczególnie w przypadku podgatunku, jakim jest metal gotycki (gothic metal), inspirowany subkulturą *Goth*, która to swój wizerunek buduje na motywach znanych z dziewiętnastowiecznej powieści gotyckiej. Mrok, ponurość oraz dominacja czerni są widoczne zarówno w tekstach utworów, jak i w innych elementach kształtujących

³ Z albumu tego, wydanego w 2011 roku, pochodzi utwór *Menschliches Elende*, analizowany w niniejszym artykule. 11 lipca 2021 roku na stronie zespołu na portalu Facebook została opublikowana informacja, że wokalista Numen odchodzi z formacji.

wizerunek zespołu, takich jak ubiór czy okładki albumów. Innym zjawiskiem wewnątrz metalu, charakterystycznym wyłącznie dla twórców niemieckich, jest NDH, czyli Neue Deutsche Härte. Jest to podgatunek metalu, w którym istotną rolę odgrywają syntezatory oraz elektroniczne instrumenty muzyczne, stanowiące przeciwwagę dla gitar oraz perkusji. Partia wokalu stawia duży nacisk na zrozumiałość tekstu i może objawiać się zarówno w postaci melorecytacji, jak również charakterystycznego dla cięższych odmian metalu growlu⁴.

Połączenie ciężkiej muzyki metalowej i liryki wieków minionych może przy pierwszym kontakcie wydawać się dziwne czy wręcz groteskowe. Jednakże przy głębszym wejrzeniu w teksty utworów oraz naturę instrumentalizacji można dostrzec pewną spójność koncepcyjną. Styl wykonawczy Leichenwetter nie jest jednolity, jako że w samym gatunku metalu występuje dużo podgatunków, między którymi widoczne są subtelne różnice. Opiera się głównie na połączeniu metalu gotyckiego z charakterystycznym dla niemieckiej muzyki stylem Neue Deutsche Härte (Myśliwiec 2012) – którego najpopularniejszym reprezentantem jest zespół Rammstein – z wyczuwalnymi wpływami metalu symfonicznego. Celem takiej syntezy jest zarówno uzyskanie ciężkiej, mrocznej atmosfery, jak i wytworzenie indywidualnego stylu. Synteza ta widoczna/słyszalna jest w doborze instrumentalizacji oraz zastosowanych technikach wokalnych. Wykorzystywane są głównie instrumenty typowe dla rocka czy metalu, a więc gitara elektryczna, perkusja i gitara basowa. Do tego dochodzą keyboard oraz syntezatory – odpowiedzialne za industrialno-elektroniczne dźwięki tła, jak również niektóre instrumenty ze składu orkiestry symfonicznej. Partie wokalne są wykonywane w zróżnicowany sposób, od melorecytacji przez śpiew typowo chóralny, aż po trudny do wyćwiczenia growl.

Wykorzystanie liryki

W utworach grupy Leichenwetter ważniejsze od oprawy muzycznej są interpretowane teksty. Tematyka wybieranych wierszy jest szeroka, jednak wpisuje się w stylistykę gotyckiego metalu i samej subkultury Goth, z której zespół czerpie inspiracje wizerunkowe. W wykorzystanych tekstach najczęściej przewijają się motywy: śmierci, miłości, melancholii, mroku, snu, rozkładu oraz mocy nadprzyrodzonych. W nowożytnej poezji niemieckiej były one podejmowane

⁴ Por. <https://www.spiegel.de/karriere/shoutcoach-bringt-heavy-metal-saengern-das-schreien-bei-a-914047.html> (dostęp: 20.06.2021).